

JEKAVIZAM ILIJE ABJANIĆA *

Ante Selak

Učiteljski fakultet, Sveučilište u Zagrebu

Sažetak: - U radu se, u kontekstu jezikoslovnih i drugih prevladavajućih okolnosti, analiziraju ključne sastavnice Abjanićevih jezikoslovnih istraživanja. Ilija Abjanić (1868.-1946.) nije prihvaćao zaokret hrvatskih fonetičara. Štoviše, u njemu je prepozna(va)o najizravniju ugrozu hrvatskoga jezika, hrvatske kulture, hrvatskoga naroda. Dok su Karadžićevi sljedbenici jezično stapanje hrvatskoga i srpskoga jezika promicali kao pretpostavku spasonosna jugoslavenskog kulturno-političkog integralizma, Abjanić je to tumačio kao velikosrpski imperijalizam koji rastače hrvatsko nacionalno biće. Suprotstavljao mu se kako je nabolje znao i koliko je najviše mogao: inoviranjem slovomisa, rekonstruiranjem naglasnog sustava, reafirmacijom hrvatske književno-jezične baštine koja ponajbolje zrcali sam duh hrvatskoga jezika.

Osim radikalnog suprotstavljanja vukovštini, Abjanić je neprispodobivom upornošću desetljećima stvarao hrvatsko medicinsko nazivlje.

Abjanićevo neprihvatanje vukovske norme rezultiralo je posvemašnjim ignoriranjem i neobjavlivanjem njegova opusa.

Ključne riječi: Ortografija, ortoepija, etimologija, glasomirje, samoglasni, suglasni, purizam, hrvatica, hrvatizmi, jekavština, prozodija, blagoglasje, jednoslovi.

I. Uvodne pripomene

Ilija Abjanić (Stari Mikanovci, 1868 – Vinkovci, 1946), liječnik, prosvjetitelj, političar, jezikoslovac..., premda bijaše jedan od najsvestranijih i najplodnijih hrvatskih intelektualaca u prvoj polovici 20. stoljeća (rukopisna ostavština pohranjena u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu sadrži više od 20 000 stranica), još uvijek je, bar široj javnosti, gotovo posve nepoznat. Ne pristajući na kompromise koji bi dovodili u pitanje vlastita uvjerenja, ovaj dosljedni i ustrajni oporbenjak, a nadasve marljivi i kreativni intelektualac uspio je u nepunom radnom vijeku *zaslužiti* desetak profesionalnih/liječničkih premještaja po dekretu i prisilno prijevremeno umirovljenje. Zbog svojih političkih, stručnih i vjerskih uvjerenja i opredjeljenja uspio je *zaraditi* posvemašnju anonimnost – najsigurnije jamstvo od bilo kakva utjecaja na aktualna društvena, stručna, politička i znanstvena pitanja kojima

* Zbog tehničkog zaloma u prijelomu, članak *Jekavizam Ilije Abjanića* (Metodika, Vol. 7 br. 2.2006, str. 289-304) ponovno objavljeno u cijelosti

se bavio – od aktualiziranja odnosa prema hrvatskoj kulturnoj, poglavito jezikoslovnoj, baštini do pitanja samosvojnosti hrvatskoga književnoga, po Abjaniću: knjiškoga, jezika, od kritičkog sučeljavanja s glavnim protagonistima uvođenja/provođenja Karadžić-Daničićeva jezikoslovlja (prije svega s T. Maretićem, ali i s D. Boranićem, S. Ivšićem i M. Rešetarom... - u mjeri u kojoj su, prema njegovu mišljenju, podržavali Vuka Stefanovića Karadžića i njegove deklarirane jezikoslovne sličnomišljenike i političke sljedbenike; A. B. Klaića i druge endehaške jezikoslovne moderatore smatrao je prikrivenim vukovcima) do odnosa prema središnjim nacionalnim institucijama (Matici, Akademiji, Sveučilištu...) ili prema Rimokatoličkoj crkvi.

Zbog raznovrsnosti područja kojima se bavio (liječnik zanimanjem, starčevićanac opredjeljenjem, narodni prosvjetitelj osjećanjem...) i turbulentna vremena u kojemu je živio (četiri represivna državopolitička ustroja – austrougarski, srbijansko-monarhistički, endehaovski i komunističkojugoslavenski...), riječju: zbog prirode problema kojima se bavio kontekstualiziranje spomenutih pitanja u širi književno-jezični i povijesno-politički obzor čini se nezaobilaznim. Naime, zbog opsega i raznovrsnosti Abjanićeva opusa – teško prisposobiva s nečijim i približno sličnim bar u hrvatskoj pisanoj riječi, šire kulturološko kontekstualiziranje nameće se kao neizostavna pretpostavka za razumijevanje kako tematski toliko raznovrsnih sadržaja, tako i ključnih motiva, odnosno temeljnih razloga kojima se Abjanić rukovodio u polustoljetnoj spisateljskoj aktivnosti.

Abjanić zabacuje formu, njemu je važan samo sadržaj. On ne interpretira stavove svojih protivnika – referira se samo na ime i djelo, on ne postavlja problem o kojemu će, pored svoga, sučeliti i druga različita stajališta – on interpretira sebe. Njegova su stajališta formalno dogmatska (nema u njima ni zrnca sumnje), ali ipak nisu toliko apologetska da bi bila oktroirana. Jezik za njega nije zadata, nedodirljiva, nepromjenjiva istina, nego nešto što je u stalnom dinamičkom procesu – u mijeni koja ima svoje nemijenjive konstante.

Jezična baština

Jednako tako insistiranje na jezičnom razvoju, na unutrašnjem jezičnom dinamizmu i na specifičnom, nemijenjivom duhu jezika, svakako je jedno od bitnih, ishodišnih polazišta u Abjanićevu razumijevanju jezične stvarnosti.

Povijest hrvatskoga jezika, svekolika hrvatska jezična i jezikoslovna baština, nije drugo doli povijest razvoja izražajnih mogućnosti samoga jezika, kao i povijest svega onoga što je u njemu pohranjeno, svega onoga što izražava, ali i svega onoga što se njime htjelo izraziti, što se njime planiralo, sanjalo, zavještalo. U povijesti jezika zapisana je i povijest naroda koji ga je stvorio. Zato je, po Abjaniću, svaka intervencija u jezik intervencija u sam narod, u njegovu dušu, u njegov razvoj, u njegovu sudbinu. Poistovjećujući na određeni način hrvatski narod i hrvatski jezik, on će i u genezi naroda tragati za korijenima jezika. Zato će u prvim artikulacijama prastaroga misoslovlja iščitavati kako iz permanentnih

strahova i ushita nastaju prve standardizirane artikulacije pojedinih glasova. I kada razmišlja o nastanku glasova, primjerice, on je zaokupljen hrvatskom fonologijom. Ne bilo kojih glasova, ne bilo kojega jezika, nego fonološkim sustavom hrvatskoga jezika. Taj se fonološki sustav, kao i jezik u cijelosti, održavao, razvijao, stagnirao i doživljavao uzlete – kao i sam narod koji ga je stvarao. Zato Abjaniću i jest neodvojiva povijest jezika od povijesti naroda, zato on i (vlastitu) suvremenost promišlja i mjeri iz horizonta povijesnog iskustva – koliko se i čime nastavlja nesmetani jezični razvoj, koliko se i čime usporava ili onemogućava.

Izvornost i ugroza hrvatskoga jezika

Jezikoslovni zaokret hrvatskih fonetičara, uključujući kulturne i političke implikacije koje je sobom nosio - neovisno o razlozima koji su do njega doveli i relativnoj promjenjivosti lingvističkih pogleda kod nekih protagonista – Abjaniću je bio apsolutno neprihvatljiv. Poslije mnogih stoljeća u kojima je hrvatsko jezično stvaralaštvo polučilo toliko respektabilnih rezultata – djela visoke estetske i univerzalne vrijednosti, odustajati od vlastita jezika i zanemari(va)ti sve ono što je na njemu stvoreno, Abjaniću je bio isto što i odusta(ja)ti od vlastite povijesti, odnosno odustati od vlastite budućnosti. Ukratko: neprihvatljivo u pojedinostima, neprihvatljivo u cijelosti.

Zaokret hrvatskih fonetičara prema posličnjavanju hrvatskoga i srpskoga jezika, do kojega je došlo krajem 19. stoljeća, njihovu dominacija u najvažnijim nacionalnim institucijama i u javnome životu u međuraću 20. stoljeća, Abjanić ne doživljava kao prevagu jedne jezikoslovne koncepcije nad drugom - čemu inače stremljiva logika prirodnoga jezičnoga razvoja – već ju doživljava kao direktno i promišljeno nasilje nad hrvatskim jezikom i hrvatskom kulturom. Smatrajući kako ne postoji niti jedan razlog koji bi opravdavao bilo koga – pa tako ni hrvatski narod – da prihvati ili svojata nešto što nije njegovo - što nije sam stvorio, kao što ne postoji niti jedan razlog zbog kojega bi se trebao odreći onoga što je sam stvorio, Abjanić je svako negiranje, omalovažavanje, prešućivanje, minoriziranje i zabacivanje književnojezične baštine – čime je vukovština i te kako obilovala, interpretirao kao izravnu ugrozu hrvatskoga jezika i hrvatskoga naroda. Suprotstavljao se toj ugrozi, začudnom upornošću, koliko god je mogao i kako je najbolje znao.

Zato je on bio protiv vukovštine. Protiv projekta (zaokreta), i protiv svih njegovih protagonista – svejedno radi li se o pojedincima ili institucijama.

II. Središnja hrvatska jekavština

Ozakonjenoj vukovskoj ijekavštini srpsko-crnogorske provenijencije Abjanić suprotstavljala središnju hrvatsku jekavštinu. Osim što je duboko ukorijenjena u hrvatskoj knjiže-

umetnuto između **i** i **e** radi komotnijeg glasovna zijeva. Primjeri²

umjesto: *diete (ili dijete) treba: djete*

mlieko (mlijeko) mljeko

bielo (bijelo) bjelo

cielo (cijelo) cjelo

cijenjen (cijenjen) cjenjen

dieliti (dijeliti) djeliti

mienjati (mijenjati) mjenjati

sieno (sijeno) sjeno

sviest (svijest) svjest

sviet (svijet) svjet

svietlo (svijetlo) svjetlo

tielo (tijelo) tjelo

vienac (vijenac) vjenac

Sukladno tome treba biti:

bdjenje, bdjeti, bessvjest, bessvjestnost, bjeda, bjednica, bjeg i sve izvedenice, bjel (bjeli), bjéla i bjéla, bjélac (bjelca) i bjélac, bjeliti (se), bjeljati se, bjélka (kokoš), bjélka (uš), bjélja i bjélja, bjeljenje (od bjeljati, bjéljka (riba) i bjéljka (uš), bjes, bjesan, bjesnilo, Blagovjest, blagovještenje, bljed, bljedost, bljedozelen, bljesak, bljeskanje, blještenje

cjediti (se), cjedjenje, cjel, cjelenje, cjeliti, cjelost, cjeljenje, cjena, cjeniti, cjenjen, cjenjenje, cjepanje, cjepiti se, cjepljen, cjev, cjevac, cjevnik, cvjet, Cvjeta, cvjetak, cvjetanje, cvjetnj ak,

četverocjepan

djel, djelak, djeljenje, djeta, djete, dljetce, dljeto, docjepiti, doljetati, doljevati, donaljevati, dospjevati, doslje, dovjek, dvocjevka

glavocječ, glavosjek, glavosjeknja, gluhonjem, gluhonjemica, gluhonjemost, gnjezditi se, gnjezdo, gnježdjenje, golocjevka, gorocvjet, gorocvjetni, gorocvjetje, gustjerna

iscjediti (se), ispovjed, ispovjedaonica, ispovjedati (se), ispriповjedati, izbjeliti, izbljedjeti, izdjeliti, izlječenje, izlječiti, izmjeniti (se), izmješati (se), izvjestiti, izvještje, izvoljevati

jednocjevka

kljenut, klješta, klještice, kljet, kljetka, koljevčica, koljevka kolosjek, kraljić lječenje, lječiti se, lječnički, lječnik, ljek, ljegati, ljeha, ljen, ljenčina, ljenost, ljep, ljepota, lepiti (se), ljepljenje, ljer, ljes, ljerka, ljev, ljevak, ljevanje, ljevati, Ljevač, ljevi, Ljevno

² Primjeri iz I. Abjanić: XXXVI., str. 18-20.

umetnuto između **i** i **e** radi komotnijeg glasovna zijeva. Primjeri²

umjesto: *diete (ili dijete) treba: djete*

mlieko (mlijeko) mljeko

bielo (bijelo) bjelo

cielo (cijelo) cjelo

cijenjen (cijenjen) cjenjen

dieliti (dijeliti) djeliti

mienjati (mijenjati) mjenjati

sieno (sijeno) sjeno

sviest (svijest) svjest

sviet (svijet) svjet

svietlo (svijetlo) svjetlo

tielo (tijelo) tjelo

vienac (vijenac) vjenac

Sukladno tome treba biti:

bdjenje, bdjeti, bessvjest, bessvjestnost, bjeda, bjednica, bjeg i sve izvedenice, bjel

(bjeli), bjéla i bjéla, bjélac (bjelca) i bjélac, bjeliti (se), bjeljati se, bjélka

(kokoš), bjélka (uš), bjélja i bjélja, bjeljenje (od bjeljati, bjéljka (riba) i bjéljka

(uš), bjes, bjesan, bjesnilo, Blagovjest, blagovještenje, bljed, bljedost,

bljedozelen, bljesak, bljeskanje, blještenje

cjediti (se), cjedjenje, cjel, cjelenje, cjeliti, cjelost, cjeljenje, cjena, cjeniti,

cjenjen, cjenjenje, cjepanje, cjepiti se, cjepljen, cjev, cjevac, cjevnik, cvjet,

Cvjeta, cvjetak, cvjetanje, cvjetnj ak,

četverocjepan

djel, djelak, djeljenje, djeta, djete, dljetce, dljeto, docjepiti, doljetati, doljevati,

donaljevati, dospjevati, doslje, dovjek, dvocjevka

glavocječ, glavosjek, glavosjeknja, gluhonjem, gluhonjemica, gluhonjemost,

gnjezditi se, gnjezdo, gnježdjenje, golocjevka, gorocvjet, gorocvjetni,

gorocvjetje, gustjerna

iscjediti (se), ispovjed, ispovjedaonica, ispovjedati (se), ispriповjedati, izbjeliti,

izbljedjeti, izdjeliti, izlječenje, izlječiti, izmjeniti (se), izmješati (se), izvjestiti,

izvještje, izvoljevati

jednocjevka

kljenut, klješta, klještice, kljet, kljetka, koljevčica, koljevka kolosjek, kraljić

lječenje, lječiti se, lječnički, lječnik, ljek, ljegati, ljeha, ljen, ljenčina, ljenost, ljep,

ljepota, lepiti (se), ljepljenje, ljer, ljes, ljerka, ljev, ljevak, ljevanje, ljevati,

Ljevač, ljevi, Ljevno

² Primjeri iz I. Abjanić: XXXVI., str. 18-20.

mjeh, mjena, mjenjati (se), mjesenje, mjesiti, mješnja, mješanje, mješati (se), mljêč (mljêči) i mljêč (mljêća), mljêčan i mljêčan, mlječiti, mlječnica, mlječnjak, mljeko, mnjenje, mnogocjenjeni

nabjeliti, nacjediti, nadjeliti, nadoljevati, nagnjezditi, nagovjestiti, nagovještati, najposlje, najradje, naljegati, naljepiti, naljetati, naljevati, naljevo, namjeniti, namjerati, nasljediti, navjek, neobavješten, nerazumjevanje, nesvjest, neumjetje, njem, Njemac, njemački,

obadvje, obavjest, obscjeniti, obezbjediti, objeda, obljepiti, obljetati, oboljevati, odjelo, odjevanje, odljevati, odmnjeniti, onesvjestiti, Osjek, osljepiti, osnježiti, osvjestiti, otcjepiti

pamtivjek, pjetao, pljen, pljenjenje, pljesan, pljeviti, pobjediti, pobjeliti, pobjesniti, pobjesnjeti, pocjepati, podljegati, podljevati, podsjecati, poljegati, poljevati, ponjemčiti, popjevati, popjevka, popljeniti, posjedjeti, poslje, posvjetliti, potcjeniti, povjest, povjestan, preljetati

rascjepanost, rassjecati, rascjepiti (se), rassvjetliti, razbjesnjeti, razdjeliti (se), razbjesniti, razdjeliti (se), razgovjetan, razljeganje, razljetati se, razljevanje, razmjeniti, razmjestiti

saljetati, samosvjest, sasjecati, sječanj, sječem, sječenje, sjed, sjedjenje, sjediti, sjedjeti, sjeno, sjerak, sjevanje, sjevnuti, sljed, sljedjenje, sljedetji, sljediti, sljednik, sljedjenje, sljep, sljepac, sljepi miš, sljepo oko, sljepiti (od sljep), sljepjeti, sljepljene, sljepiti (od ljepiti se), sljeva, smjeh, snabdjevanje, snjeg, svjet, spjev, sporazumjevati se, stjeg, stjena, svjest, svjetlo,

tjek, tjelo, Tjelovo, tjelovski, tjesan, tjesniti, tjesno, tjesto, tjestan, tjestiti

ubjediti, ubljediti, ucjeniti, ucjepiti, udjeliti, ugnjezditi (se), uklješ titi, uljeniti, uljepiti, uljevati, umjesiti, umješan, umještina, umješnost umjetje, usječem (se), usljed, usljediti, uspjevati, uvijek, uzobjestiti (se), uzljetati, uzmješati užljebiti

vascjeli, vavjek, velecjenjeni, vječan, vječnost, vjek, vjenac, vjeroispovjed, vjeroispovjedanje, vjeroispovjest, vjest, vjestnik, vještac, vjetjanje, vjetjnica, vjetjnik, vodencvjet,

zabjeliti, zabjeljeti, zacjeljenje, zacjeliti, zacjeljeti, zacjelo, zacjeljenje, zadjevati (se), za htjevati, zalječiti (se), zaljegati, zaljepiti (se), zaljetati (se), zaljevati, zamjerati, zamjesiti, zamjetiti (se), zanjemjeti, zanovjet, zanovjetalac, zanovjetalo, zanovjetati, zaodjevati, zapljeniti, zapodjevati, zapovjed, zapovjest, zasjedanje, zasljepiti, zasvjetliti, zjev, zvjer

žljeb, žljeba, žljebak, žljebiti, žljebljenje, žljebnjak, žljezda, žljezdin, žljezdni, žljezdnyak, žljezdoslavlje

2. Pravilo drugo: posebno pravilo glasa *r*

- (2) a) Odvojno pravilo glasa **r**³: *Gdjegot se pred r jekavskim nalazi još jedan suglasnik, koji osnovno (slovčano) pripada tome jekavskom r, onda se mora radi blagoglasja sljedetje j ispustiti.*
- b) *Gdje predglasna suglasnika nema, mora se, po optjem zakonu, između r i e dodati jekavsko j.*⁴ Primjeri s ispuštenim r:
- besprekoran = besprikoran, bezgrešan, breg, breštje*
crep, creplje, crepnja, creva, crevce, crevlja, crevnjak, crevo, crevoslovlje, crevozor
dremak, dremalac, dremalo, dremam, dremanje, dremati, dremav, dremavac,
dremežljivica, dremežljivka, dremežljivost, dremucanje, dremuckanje,
dremuckati, dremuša, dren, drešiti
greh, grehota, grehovan, grešan, grešenje, grešiti, greška, grešnica, grešnički,
grešnik
ispoprečiti (se), isprečiti (se), ispreka, istrebiti, izždrebati, izždrebiti
kostrešiti (se), krepilo, krepiti (se), krepljenje, kreštac, kreštalo, kreštanje, kreštati
mrest, mrestenje, mrestiti se,
napopreko, nagrebati, nakostrešiti se, nepogrešiv, nevreme
ogrešiti se, ogrev, ogrevan, ogrevati se, okrepa, okrepilo, okrepiti (se), otrebiti (se),
otreziniti (se)
podretlo, pogrešan, pogrešiv, pogreška, pokrepa, pokrepilo, popreko, posredi,

³ Problemu pisanja *jata* poslije *r* posebnu pozornost poklanja i Marijan Stojković u osvrtu na šesto izdanje Broz-Boranićeva *Hrvatskog pravopisa* iz 1915. Tu Stojković, među inim, ističe: "Bilo bi dobro, kad bismo se oslobodili ili sveli na minimum dublete *rě* i *rjě*; gramatike i pravopisi dopuštaju, da se uz *rě* još može pisati i *rjě*, istina samo u određenom broju riječi kao *rječnik, narječje, rječit, -ost, rjeđi, prorjeđivati* (ovo za razliku prema *porazređivati* od *razrediti*), *rješavati*."

Bilo bi jednostavnije i jedinstvenije u svim slučajevima *rě*. Uvedavši što je moguće više *rě* mnogo bismo umanjili mogućnost, da itko napravi pogreške kao n. pr. *grijuhota, krijepost, pogriješke, uvrijeda*, jer je ono *rjě* velika napast, stepenica, prigoda, da se izgovara i piše *-rije-* mj. *rje, re*. Usporedi, kako svatko redovito piše i izgovara, gdje nema dubleta: *vremena, bremena, vreća, sreća*, i t. d. Stoga bi se moglo i dalje poći: eliminirati što više moguće *rje*! Ta se težnja opaža u VI. izdanju (prema V.) u kojem se piše samo: *odrešit, odrešivati, odrešenje, nereshljiv, nerazrešljiv* (a ipak još ostalo *razrješljiv!*), *nadstreljivati* (a još ostalo *prostrjeljivati*), *nepovredljiv, streljač, strelama, streljački* i t.d., a moralo bi se samo pisati: *grehovi, grehota, grešnik, grešnica, pogreška, pogrešan, po-sagrešivati, ređi, nepogrešiv, bezgrešan, istrebiti, istrebljivati, retkoća, proređivati*, kao što već ima u V. izd., još više u VI. (veoma mnogo od korena *krěp-, prěk-, vrěd-* i t.d. *uvreda, vredniji, vrednota, starešina, starešica, starešinski, -nstvo, -ovati*). Samo bi se u malo riječi još moglo zadržati pisanje *rje* – u kojim mi nekako kao da i ne izgovaramo *rje* nego *rjě* n. pr. u riječima: *rječnik, rječit, -ost, na-prirječje, rječica, rječina, sporječkati se, rječkati se, rješavati, rješidba, ljeporječica, ljeporječiv, iz na-o-po-pro zagorjeti, ogorjelina, -ica, -ište, pogorjelac, o-starjeti, ostarjelost, o-s-korjeti*." (*Nastavni vjesnik*, knj. XXIV., Zagreb 1917., str. 702-707)

⁴ Abjanić, I.: 1920., 1923: *Središnja hrvatska jekavština*, X., str. 31; isto, 1939.: *Hrvatski knjiški prepored*, XXXVI., str. 43.

postreljati, potkrepa, potkrepiti, potkrepljen, povrediti (se), preboj, prečac, prečica, pred, predjel, predlog, predmet, preduprediti, pregib, preglas, pregled, pregledan, pregor, pregoreti, preki, prekid, preko, prekop, prekor, prelom, prenos, prepis, prepona, prepor, preprečiti, presjed, presjek, prestol, prestolnica, prestup, pretiti se, pretnja, pretres, pretvorba, prevara, prevez, prevod, prevoj, prevoz, prevrat, prezid, priprečiti, pripretiti, privreda, prostreliti, provredniti se

rastrebiti, rastrebljivati, rastreskati (se), rastrezniti (se), rastrežnjivati (se), razdremati (se), razdrešiti, razdrešivanje, razdrešivati

sagřešenje, sagřešiti, sprečiti, spreda, Sreda, Srem, Sremac, Sremka, Sremkinja, sremski, streha, strela, strelac, streljanje, streljati

tetreb, treba, trebiti, trebljenje, trem, tresak, treskati, tresčica, treska, tresla, trezan, trezniti se, treznost

ukrepiti, unapred, unaprediti, upotrebiti, ũrēzan, usredsrediti (se), ustreliti (se), uvreda, uvrediti (se)

vredan, vrediti, vrednica, vrednik, vrednost, vredjati, vreme, vrenje, vrēžiti (se)

zadremati, zaprečiti (se), zapretiti (se), zastreliti, zavred(n)iti, zgřešiti

žabokrek, ždrebavanje, ždrebati, ždrebac, ždrebe, ždrebati (se)

Primjeri ostavljanja, odnosno umetanja j:

dogorjeti, dogorjevati

gorjeti

iskorjemba, iskorjenidba, iskorjeniti, iskorjenjivanje, izgorjelica, izgorjeti, izgorjetina, izgorjevati

korjen, korjenak, korjenčij, korjenika, korjenov, korjenjak, korjenjaš tvo, korjenje

nagorjeti, narjetko, nerazrješiv

odrješenje, odrješiti (se), odrješivanje, odrješnica, ogorjelica, ogorjelina, ogorjeti, okorjelost, ostarjelost, ostarjeti

podgorjeti, pogorjelac, pogorjelina, pomodrjeti, postarjeti, pregorjeti, prestarjeti, prigorjeti, prorjediti se

razgorjevati se, razrjediti, razrjedjen, razrjedjivanje, razrješenje, razrješnica, rjedak, rješavanje, rješen, rješenje, rješidba, rješiti (se), rjetko, rjetkost, rjetkoŭja

starješica, starješina, starješinski, starješinstvo, starjeti

ugorjeti se, ukorjeniti (se), ukorjenjen

zagorjel, zagorjelica, zagorjelina, zagorjeti, zagorjevati, zahirjeti (se), zastarjela, zastarjelost, zastarjeti, zgorjelina, zgorjeti

3. Pravilo treće: iznimke

- (3) Iznimka: *Pravilo ne vrijedi za riječi izvedene iz kratke osnove na rĕk*. Te riječi odbacuju **j** iako nemaju prednaglasnog suglasnika.⁵ Treba se, upozorava Abjanić, točno držati zakona i druge stavke odvojna pravila glasa *r* (riječ je o dugoj osnovi *rĕk*, bilo u liku naziva *rječ* i izvedenih, bilo u liku naziva *rjeka* i izvedenih).

Primjeri kratke osnove rĕk:

blagorek, brzorek
dobrorek, doretji
hudorek, hudoreka
izrečen, izreka, irezretji
krasnorek, krivorek
ljeporek, ljeporeka
milorek, mnogorek
narečen, neporeciv
obretji, odretji (se)
pravorek, proretji
rečen, rečenica
slaborek, spororek
urečen, ureka
zareći se, zlorek

Primjeri duge osnove rĕk, vrsta rječi:

blagorječān, blagorječiv
dobrorječiv, dobrorječje
hudorječāc, hudorječiv
izrjek, izrjekom
krasnorječān, kukurjek
ljeporječāc, ljeporječiv
malorječāc, malorječiv
narječje, nerječit
oštrorječāc, oštrorječivost
porječkati se, pravorjek
rječ, rječca, rječnik
slaborječāc, slaborječiv
uzrječān, uzrječica
zlorječān, zlorječiv

⁵ Abjanić, I.: 1920., 1923: *Središnja hrvatska jekavština*, X., str. 31, isto, 1939. : *Hrvatski knjiški preporod*, XXXVI., str. 49.

Primjeri duge osnove, vrsta rjeka (i izvedenice):

međurječje, porječje, pririječje, Rječanin, rječica, rjeka, Rjeka, rječina, Rječina, rječki, rječni...;

III. Zdravstvene zaklade

Ne ulazeći, bar u ovoj prilici, detaljnije u mnogostruke i raznovrsne Abjanićeve interpretacije jekavskoga književno-jezičnoga kompleksa, poglavito u njegov odnos prema zakonu o zvučnosti ili zakonu prilagođavanja glasova, kao i u njegovo konzistentno insistiranje na drugim fonološkim mijenama te hrvatskoj poetskoj i prozodijskoj tradiciji općenito, pozornost bih cjenjenoga publicuma skrenuo na Abjanićev višegodišnji uzaludni pokušaj doniranja i osnivanja dviju zdravstvenih zaklada – jedne u Matici hrvatskoj, druge u Hrvatskom književnom društvu sv. Jeronima. Zaklade je Abjanić namijenio objavljivanju izvornih znanstvenih djela, širenju čistoće i zdravstvenom prosvjećivanju, odredio im solidne glavnice računajući da će funkcionirati od kamatnih prihoda. Obje su institucije objeručke prihvatile načela, posebice donirani novac, ubrzo je međutim zapelo s temeljnim dokumentom – s izdavanjem zakladnice. Naime, osim spomenutoga programskoga načela (zdravstveno i znanstveno prosvjećivanje), Abjanić je insistirao na objavljivanju djela u latiničnom pismu i na središnjoj hrvatskoj jekavštini. Matica je iskazivala određene rezerve spram jekavštine i odugovlačila s izdavanjem zakladnice (Matičina je formulacija u nacrtu zakladnice glasila: “Djelo, koje se ima iz gornje zaklade nagraditi, mora biti pisano od stručnjaka, na čistom hrvatskom jeziku i hrvatskim pravopisom, kojim Matica Hrvatska uopće izdaje svoja djela.”, Abjanićeva je pak ispravka glasila: “(...), na čistom hrvatskom jeziku i hrvatskim pravopisom i dosljedno provedenom središnjom hrvatskom jekavštinom...”)⁶, dok Svetojeronimsko društvo nije pokazivalo nikakve rezerve - samo je, kao i Matica, odugovlačilo sa zakladnicom.

Među argumentacijom koja je dominirala u Matici, apstrahiramo li neslaganja s Abjanićevim stavovima i dugogodišnjeg predsjednika Filipa Lukasa, zatim poznatih Mile Budaka i Marije Kumičić - o čemu posredno doznajemo od drugih sudionika, posebno se u poricanju ističe Abjanićev kolega liječnik dr. Miroslav Čačković i jezikoslovac dr. Stjepan Ivšić. Čačković naglašuje kako ne želi raspravljati o ispravnosti jednoga ili drugoga prijedloga, da li je ispravnije *ije* ili *je*, nego o razlozima oportuniteta. “Sa svih strana se navaljuje, tvrdi on, da promijenimo pravopis i da prihvatimo ekavštinu, bojim se da će to dapače dekretirati u školama. A od ekavštine do ćirilice nije daleko... Pristanemo li mijenjati pravopis, pa makar u Vašem smislu, već smo odustali od tradicije i prešli na put kompromisa, popuštanja. Kod ijekavštine treba napustiti dva slova, kod jekavštine

⁶ I. Abjanić: *Borba za hrvatsku središnju jekavštinu*, rkp. XXI., Imotski, 1931., str.12.

samo jedno, da nastane ekavština. A glavno je reći će se, ako napuštate vaš pravopis, uzmite ono što je šire (*e*), a ne ono što je još uže (*je*). Zato je jedino moguće ostati tvrdokorno na onom što imamo, a što je naša tradicija, a to je *ije*.⁷ Osim toga, Matica može, smatra Čačković, svojim edicijama dekretirati pravopis, koji sada valja t.j. *ije*, a da ne može naložiti piscima, da pišu drugim pravopisom.

Nakon što se pohvalno izrazio o Abjanićevoj velikoj ljubavi za naš jezik te suglasio o predloženom pismu (latinici), Ivšić se iscrpno osvrće na Abjanićev prijedlog da se uobičajeni dugi jat zamijeni kratkim, da se mjesto uobičajenog *cvijet* piše *cvjet*, i tako redom. “*Pitaće*, kako se izgovara u jekavskom govoru refleks nekadašnjeg dugoga *ě*, raspravljano je i među filozozima (Maretić, Rešetar, Belić i dr.), i u njemu protivnici t.zv. južnoga govora nalaze oružje, kojim ga hoće ukloniti, jer se i sami filozozine slažu u tome, kako se upravo izgovata takvo *ě*. Vukov izgovor, nastavlja Ivšić: *lĳep – lĳepa – lĳepo – adb. lĳepo* može se slabo potvrditi. Ima jekavaca, koji govore *lĳep* i *lĳepo*, ali *liépa* i *liépo*, a ima ih koji govore *hĳep* i *hĳepo*. Po go. Abjaniću bi trebalo pisati *ljep – ljepa – ljepo* kao i *ljepota*, a to bi po našem pravopisu trebalo izgovarati: *ļep – ļépa - ļépo* ili *ļēpo* (u ćir. *љен – љена - љено*) kao *ļepota* (u ćir. *љепота*), no takav se izgovor ne bi mogao opravdati. Refleks dugačkoga *ļē* ne možemo pisati jednako kao refleks kratkoga. To dokazuju primjeri kao: *šļepota* mjesto *sļepota* pored *slijep* i *sliiep*. Budući da nigdje jekavci ne govore *šļep*, jasno je, da se i *slijep* ne smije pisati jednako kao *sljepota*.

Tako se i *Nijemac*, *nijem* ne smije pisati jednako kao *njemački*, jer se u prve dvije riječi izgovara na početku *n*, a u trećoj *ń*. Ta se razlika u izgovoru ne bi vidjela i na pismu, kad bismo pisali: *Njemac*, *njem*, *njemački*, kako hoće g. Abjanić.

Naše pisaće *ije*, ako ga i ne ćemo izgovarati kao dva sloga, olakšava pravilan izgovor s obzorom na kvantitetu, pa nam u nekim slučajevima uklanja i dvoznačnost nekih riječi, koja bi mogla nastati, kad bismo pisali samo *je*, na pr. u riječima: “*cvjeta*” = *cvĳeta* (gen. sg.) i *cvjĳetā* (3. l. sg.), “*djela*” = *dĳjela* i *djĳela*, “*svjet*” = *svĳjet* i *svjĳet*, “*sjena*” = *sĳjena* i *sjĳena* i dr.

Pisaniće *ije* vaľalo bi onda zabaciti, kad se nekadašnje *ě* ni u kojem slučaju ne bi izgovaralo dvosložno. Ja bih rekao, da će g. Abjanić i u govoru svoga kraja čuti na pr. 3. l. sg. aorista *umrije* (a ne “*umrje*”).

U ostalom ne vaľa zaboravľati, da i najsavršeniji pravopis ne fiksira u svakom slučaju pravi izgovor. Naš je pravopis poradi osobina našega jezika toľiko dotjeran, da nije potrebno da uń diramo uvodeći veće promjene u današnjem pisaću, a pogotovu ne bi bilo oportuno unositi zabunu poradi pisaća *je – ije*.⁸

⁷ I. Abjanić, ibidem.

⁸ I. Abjanić, ibidem, str.16-18.

Ni Matica, ni Čačković, ni Ivšić, ni ostali neistomišljenici nisu dugo čekali na Abjanićev odgovor.

“Kao drugi uvjet po tome nisam tražio nikakav novi hrvatski pravopis koji se iza brda valja, piše 9. kolovoza Matičinu odborniku i kolegi Čačkoviću, nego sam zatražio jedan mali, i ako odlučan ispravak u pisanju hrvatskoga živoga govora, tražio sam da se držimo samo središnjeg hrvatskog govora; tražio sam pravilo i istinu... Tražio sam jednu malu malenkost, da se u cjelom dosadašnjem pisanju mjesto *ije* (ijekavskog) piše *je* (jekavsko); osim iznimaka dozvoljenih i blagoglasnih... Nitko, tko se ne osjeća čistim Hrvatom, ne može nam Hrvatima krojiti govora ni pravopisa; i ako mi toga nećemo, nema te sile koja će nam moći nametnuti drugi koji govor, koga mi nećemo il prihvatit ne možemo, a da ne ostavljamo ludo naše stare temelje, naše predaje, i gradišta naša hrvatska.”⁹

Istoga dana istim odgovorom odgovara Matici i Ivšiću. Ivšiću je odgovor pače napisan tri godine ranije u formi analize naslovljene “Pabirčenje po Ivšićevu *Nacrtu za istraživanje hrvatskih narječja*”¹⁰. Navodim tek nekoliko tipičnih pojedinosti.

“Ijekavština nije južni govor, nego je više istočnjački. Južni je govor zapravo u starini ikavština, u sadašnjosti jekavština. U svakom je slučaju jekavština središnji govor, posredovni govor između ikavštine, ekavštine i ijekavske drekvštine.

Pogledajte ovu smutnju u stručnjačkom mnjenju. ‘Vukov (!) izgovor: *lĳep – lĳĕpa – lĳĕpo* – adv. *lĳepo* može se slabo potvrditi.’ (Dakle tako, Hvala Vam!) ‘Ima jekavaca, koji govore: *lĳep, lĳepo*, ali *lĳĕpa, lĳĕpo*; a ima ih koji govore i *lĳep* i *lĳĕpo*.’ Jekavci ne govore nikad: *lĳep, lĳepo*... Po kojem to ‘našem’ pravopisu bi se jekavski pravilno pisane riječi: *lĳĕp, lĳĕpa, lĳĕpo, lĳĕpòta, lĳĕpo*, ili još hoćete: *lĳĕpi, lĳĕpa, lĳĕpo*, ‘trebalo izgovarati: lĳĕp, lĳĕpa, lĳĕpo ili lĳĕpo, ravno dakako ćirilskom (?): *лĳен – лĳена – лĳено*; ili lĳepota, ćir. лĳепота?’ Dakako da se ‘takav izgovor ne bi mogao opravdati’, jer je to ‘naš’ Vaš izgovor, nikoji drugi nego ‘Jugoslavenske Akademije’. (...) Jugoslavenska je Akademija proslavila i 50-godišnjicu svoju, a da još danas nema pravopisa. Ono što ona ima, nije nikakav pravopis, nego krivopis, i krivi naglas. (...)

Još su bangaviji dokazi sa: *slĳepota*, ili još i gorje: *šlĳepota, šlĳep*, mjesto: slĳepota, slĳep, kako jekavci pravilno govore, a danas i pišu...

Meni nije ‘jasno’, priznajem, i nakon 40-godišnjeg mogega izučavanja hrvatskoga jezika, zašto se ne bi smjelo pisati: i *slĳep* i *slĳepota*. Koliko li jednostavnosti i uzvišenosti pravilnog, a to hrvatskog govora. Ja ne poznam nikakva ‘našega’ jezika; ja poznam samo hrvatski jezik kao moj materinski (matere zemlje Hrvatske), i nikoji drugi na njegovu mjestu, i s nikojim drugim imenom ili prišvarkom. Ja sam ponosam na njegovu hrvatsko ime. Ja ne priznajem, da je to hrvatski ‘ili srbski’ jezik. Kad je hrvatski, nije srbski; kat će biti srbski, netje biti ‘ili hrvatski’ jezik. Nije ni srbsko - hrvatski, a ni hrvatsko - srbski!

⁹ I. Abjanić, ibidem, str. 24-25.

¹⁰ I. Abjanić, *Pabirčenje po Ivšićevu Nacrtu za istraživanje hrvatskih narječja*, Imotski, 1923., 180 str.

Svakome svoje: Srbima što je srbsko, a Hrvatima što je hrvatsko: i ime, i jezik, i ako hoćete i vjera! I kesa mora biti svakome svoja! (...) (29)

‘Isto tako *njēm* nitko ne govori, nego ili ikavski: *nīm*, ili ekavski: *nēm*, ili jekavski: *njēm*, ili ijekavski: *nijēm* ili *nijēm*. Ovdje bi se naglasak morao označiti ovako: *nijēm*, kao kod jednoslovčane riječi’ (koje naravski imaju svoj priglasak). Pa ovo ni nije nego samo jednoslovčana rječ. Zašto da je rastežemo u dvje slovke, kad dvoslovčane rječi nigdje inače nemaju na stražnjoj slovcu i oštar dug silazan naglasak, il dapače i oštar dug naglasak s priglasakom. (37)

Obraćajući se Mariji Kumičić, Abjanić ističe: “Pak ja nisam niti taj pravopis tražio od Matice Hrvatske, nego samo središnju hrvatsku jekavštinu. Tražio sam samo tō da *cjēnjēno* pišu ovako, a ne *cījenjeno*; mjesto *bijeloga* da pišu: *bjēlōga*; mjesto *dijēte* da pišu *djēte*; mjesto *smijēšak*, *smjēšak*; mjesto *zahtijevati*, *zajtjēvati*; mjesto *razumijēm*, *razumjem*. *Gnjēzdo*, mjesto *gnijēzdo*. *Smjēm*, mjesto *smijem*. *Vrēdi*, mjesto *vrijēdi*. To prestaje biti jekavska rječ. *Izneti* je nastalo od *iznetti* ili *iznesti*; i nije jekavska rječ. *Svjētlo*, mjesto: *svijētlo*. Svjēt, a ne: svījet. *Vjēk*, a ne *vījek*. *Poslje*, mjesto: *poslije*. *Cjēli*, mjesto: *cijēli*. *Ūspjēm*, mjesto: *uspjijēm*. *Osljēpīm*, mjesto: *oslijēpīm*. *Ūmrēm*, mjesto: *ūmrijem*. Prestaje biti jekavska rječ. *Ūspjēvām*, mjesto: *uspjijēvām*. *Vrēdnosne*, mjesto *vrijēdnosne*. Prestaje biti jekavska rječ. Prépis, ne: prijēpis. Nije jekavska rječ. *Ljēpi*, a ne *lijepi*. *Svjētli*, a ne *svījetli*. *Pjēvu*, a ne *pījevu*. *Prégled*, a ne *prijēgled*. Nije jekavska rječ. *Prédmet*, a ne *prijēdmet*. Ni to nije jekavska rječ. *Sljēdi*, a ne *slijēdi*. *Nísam*, a ne: *nijēsam*. Nije jekavska rječ.

Eto to Vam je, milostiva gospodjo, ta blažena središnja hrvatska jekavština.” (92-93)

xxx

Premda je Ivšićev decideran stav, izrečen sredinom 1926. (3. srpnja), po svoj prilici presudno utjecao (16. srpnja) na zaključak Matičina odbora jer je Ivšićev stav “u cijelosti akceptiran”, kako svjedoči tajnik Matice dr. Franjo Jelašić, proteći će punih pet godina (do sredine 1931. godine) koliko je trebalo Abjaniću da sudskim putem povрати obje glavnice – i bez kamata i bez zaklada.

U međuvremenu je i prisilno umirovljen, s dvije trećine zakinutog radnog staža, u međuvremenu se dogodilo beogradsko krvoproliće, i Pravopisno uputstvo Bože Maksimovića Kundaka, i Obznana... I sve kasnije obznane.

LITERATURA

- Abjanić, I., 1917., 1923., 1929: *Pabirčenje po Ivšićevu "Nacrtu za istraživanje hrvatskih narječje"**, rkp. knj. VII., 74 str., Imotski;
- 1920., 1923: *Središnja hrvatska jekavština*, rkp. knj. X., 32 str., Imotski;
1923. i 1929: *Osvrt na Maretićevu "Gramatiku hrvatskoga jezika"* rkp. knj. XII, 135 str., Imotski;
- 1923: *Središnja hrvatska jekavština*, rkp. knj. X., 32 str., Imotski;
- 1923, 1929: *Čistimo pljevu iz hrvatske pšenice*, rkp. knj. XI., 93 str., Imotski;
- 1929: *Borba za hrvatsku središnju jekavštinu*, rkp. XXI., 133 str., Imotski;
- 1933: *Hrvatski knjiški preporod*, rkp. knj. XXXVI., 439 str., Zagreb;
- 1934: *Jedna parodija (harvotija) za savremene nesuvremene događaje*, rkp. 46 str., Zagreb;
- 1936: *I pjesnici hrvatski su za središnju hrvatsku jekavštinu*, rkp. XLVII., 390 str., Zagreb;
- 1941: *Najnovija predavanja o pravopisu hrvatskoga jezika i o pravilnu naglasku hrvatskoga govora*, rkp. LXX., 264 str., Zagreb;
- 1942: *Posve prigodan rječnik suvremena, dotjerana i usavršena govora u svim njegovim pravcima: jekavskom, pravopisnom, blagoglasnom, zaštitnom i pravoglasnom pravcu*, rkp. knj. LXXVI., 123 str., Zagreb;
- Guberina P. i Krstić, K., 1940: *Razlike između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika*, Matica hrvatska, Zagreb.
- Gundulić, I. F.: 1913: *Osman*, priredili Ivan Broz i Cherubin Šegvić, Knjižara L. Hartmana (St. Kugli), Zagreb; Akademijino izdanje, 1877: *Djela Ivana Frana Gundulića*, priredio Armin Pavić, edicija *Stari pisci hrvatski*, Zagreb.
- Hamm, J. 1952: *Je – ije*, Hrvatsko kolo, br. VI., Matica hrvatska, Zagreb.
- Jonke, Lj., 1971: *Hrvatski književni jezik 19. I 20 stoljeća*, izvanredno izdanje, Matica hrvatske, Zagreb.
- Jurišić, B.: 1944, ²1992 (pretisak): *Nacrt hrvatske slovnice. Glasovi i oblici u poviestnom razvoju*, Zagreb, pretisak: Matica hrvatska, Zagreb.
- Katičić, R., 1981: *Gramatika Bartola Kašića*, Rad JAZU, knj. 388., Zagreb.
- Katičić, R., 1986: *Novi jezikoslovni ogledi*, Školska knjiga, Zagreb.
- Klaić, B. 1950: *Misli uz jedan pravopisni priručnik*, Hrvatsko kolo, br. 3, Matica hrvatska, Zagreb.
- Maretić, T., 1893: „Da li ie ili ije“, *Nastavni vjesnik*, Naklada kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinske zem. vlade, Zagreb.
- Maretić, T., ²1931: *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, Jugoslavensko nakladno d.d. „Obnova“, Zagreb.

- Maretić, T. 1932: *Pregled srpskohrvatske gramatičke terminologije XVII, XVIII i XIX vijeka*, Rad JAZU, knj. 243., Zagreb.
- Pranjković, I., 1992: *Na prokrustovoj postelji, Hrvatski pravopis iznova postaje sredstvom jeftine politizacije, Danas*, nova serija, probni dvobroj, 25. prosinca 1992., Zagreb; Isti je članak, naslovljen „O jednom dopisu jezičnog povjerenstva Matice hrvatske“, objavljen (bez novinarske obrade) u knjizi: Ivo Pranjković, 1997: *Jezikoslovna sporenja*, Disput, Zagreb.
- Rešetar, M., 1890/91: *Zur Aussprache und Schreibung des Ћ im Serbokroatischen*, *Archiv für slavische Philologie*, XIII, Berlin, 1890/91., str. 591 - 597.
- Rešetar, M., 1933: *Dubrovački zbornik od 1520.*, Srpska kraljevska akademija, Posebna izdanja, knj. C, Filozofski i filološki spisi, knj. 24., Beograd.
- Rešetar, M., 1938: *Dubrovački zbornik od 1520.*, Srpska kraljevska akademija, Posebna izdanja, knj. CXXII, Filozofski i filološki spisi, knj. 32, Beograd.
- Samardžija, M. (prir.), 2001: *Jezikoslovne rasprave i članci*, Matica hrvatska, Zagreb.
- Stojković, M., 1917: *Broz – Boranić: Hrvatski pravopis, VI. Izdanje. U Zagrebu 1915.*, *Nastavni vjesnik*, knj. XXIV., Zagreb.
- Vončina, J., 1993: *Hrvatski jekavski dugi jat*, *Forum*, XXXII, br. 4-6, Zagreb; ponovljeno u knjizi: *Preporodni jezični temelji*, Matica hrvatska, Zagreb, 1993.
- Vončina, J., 1999: *Tekstološka načela za pisanu baštinu hrvatskoga jezičnog izraza*. Posebni prilog *Stoljećima hrvatske književnosti*, Matica hrvatska, Zagreb.
- Vuković, J., 1949: *Pravopisna pravila i uputstva za pisanje ijekavskih glasovnih oblika, s pravopisnim rječnikom ijekavizama*, Svjetlost, Sarajevo.
- Živković, S., 1951: *Problemi savremenog književnog jezika, Pitanja savremenog književnog jezika*, knj. II. – sv. I., Svjetlost, Sarajevo.